

הנה מה שמספר ביאליק על אחד-העם ועל עצמו:

"פעם שפכתי לפניו את לבי על המצב כאן בארץ-ישראל ומצב היהדות בחוצה לארץ. אמרתי לו: יש לפעמים רצון ללבוש טלית ותפילין וללכת לבית הכנסת, להתערב עם כל היהודים הנושאים עדיין עול מצוות אלה. אמר לי אי, ידידי. אם יש רצון כזה, שמע לקול לבך. עשה מה שלבך מצוה לך. אילו הייתי עתה צעיר הייתי נוהג בהרבה מן הדברים מנהג אחר לגמרי."

וכמה אופייניים דברי הסיכום של ביאליק בשולי הזכרונות האלה:

"ואחד העם היה איש תקיף בדעת, בעל הגיון מסקני, ישר-מחשבה. אותה שעה באה ללמדני הרבה על השנוי הפנימי שבו. ראיתי רגע כשנתעורר באחד-העם הניצוץ, אך הגוף היה כבר שבור" ("דברים שבעל פה", עמוד ר"י).

ומה מוזר הדבר נוכח עדותו של ביאליק על רבו אחה"ע, כי עדיין נמצאים רבים המורים את השקפת עולמו של אחה"ע לתלמידים צעירים ותמימים, תוך העלמה גמורה מהם שאחא"ע עצמו בתקופתו האחרונה לא היה לבו שלם יותר עם הרבה מדבריו הוא.

והנה מה שמספר על עצמו ד"ר יעקב קלצקין, זה שעמד כ"כ רחוק מעולם האמונה:

"הריני יוצא ולומד מעצמי, כמה קשה לעמוד על טיבו האמיתי של אדם. לדוגמא: אפילו מכרי היודעים אותי ואת דעותי וחליכותי זה ארבעים שנה, ודוקא אלו היודעים אותי ביותר, אי אפשר להם לשער ואף יהיו מסרבים להאמין, שלפרקים אני מתעטף טלית ולובש תפילין ומתפלל ביחידות על גאולת ישראל, מתוך חרדת קודש ובכיות ממושכות, כאחד מאבותי הקדושים. כל שכן שלא יהיו מעלים על הדעת שלעתים אני קם בלילה ואומר "תיקון חצות" מתוך השתפכות הנפש עד כדי התשת כל כוחותי". ("כתבים" עמוד 352).

*

"עלי לספר לך גם, כי ראש חצי עילוי היה לי בקטנותי, כי גם קרוב לאלף דף גמרא היו במוחי, כי עתה ראשי עלי כגלגל ואין

"אבתינו חטאו ואינם ואנחנו עונתיהם סבלנו"

רגע בלי כאב, כי ליבי הוכח לרסיסים (אגרות, כל כתבי י.ח. ברנר, כרך ג' עמוד 217).
ובהזדמנות אחרת: "חרפה לי לחיות בזכרי את חסדי ה' יתברך, המחייני בכל רגע ואני מורד בו". ("בחורף", כל כתבי ברנר, כרך א' עמ' 26).

לחלן קטע מתוך "חשבון הנפש" שכתב אחד הסופרים החשובים בדור האחרון - י. אפרויקין. כל הספר הוא וידוי על אוילות מהלך מחשבתו של יהודי חילוני וקובע כי אין יהדות ללא תורת ישראל לפי המסורת היהודית. המחבר הציג, כנראה, לעצמו את השאלה: מדוע אינו מסיק מכך את המסקנות באופן הקיצוני ביותר? והוא משיב על כך בגילוי לב:
"לא ענין מזער וקל הוא, ידידי היקרים, להעשות בעל-תשובה, מכל שכן שקשה לעשות תשובה לעת זקנה ולהסתלק מחרגלים נכריים, שעושים את החיים קלים ונעימים יותר ושנשתרשו במשך ימי-חלדו של אדם. רק מהפכנים לפי תכונתם מסוגלים לעבור את הדרך הקשה של תשובה שלמה ואמיתית, ובוא תבוא אליהם בהעלם אחד, רוח חדשה תרד פתאום על האדם, הוא חש בקרבו נשמה חדשה ומרגיש עצמו כקטן שנולד. אבל הרתורי התשובה של ספר זה מחלחלים בי זה כמה וכמה שנים, כי על כן הם יותר תהליך שכלי, מאשר מהפכה, אם כי מחויב אני לומר, שלא נשארו נטולי כל השפעה על אורח חיי ושעצם מעשה ההגות והעלאת דברי הגותי על הכתב היו בשבילי חויה אישית, אבל כפי הנראה לא עמוקה כל צרכה, לא נכאבה כל צרכה, כדי הסתלקות אמיתית ומוחלטת מעבר רב-שנים".

הצמאון לאמת היה קיים עוד בראשיתה של התנועה הקיבוצית, להלן מאמר מאת הסופר א. שטיינמן, כפי שפורסם בעיתון "דבר" לפני 50 שנה:

"את מי ירמו מניחי החגים המעושים? את עצמם? את חבריהם?

את ילדיהם? מי שקר לו ומשפשף את ידיו בלי הרף ומשנן בפיו: חם לי, חם לי מאוד, אינו מפיג על-ידי-כך את צינתו. לעשות חג על-פי הסכם וקנוניה, הרי זה כמו לאחוב בחשבון..." בתחילת המאמר מתאר הכותב שיחת קיבוץ בנושא חגים: "אנו דלים וריקים. כל ימינו הם חולין. שום צורת הווי לא התגבשה עדיין אצלנו. אין לנו כל ערכים יציבים. תפילות וזמירות יצאו ממעונותינו ומבתי תפילתנו.

נסתלקה הנשמה היתרה מכנוסינו. שבתו גם חג ומועד. והרי אנו וילדינו נידונים לחיות את חיינו כיום חול ארוך במדבר שמם של שבעת ימי המעשה, ללא התרוממות הרוח והתפשטות מדאגות וטרדות, ללא שעות של שיכחה ושבתון, ללא רגעי חשבון נפש ומנוחה, ללא צורות חיים ודפוסי מנהגים המאחדים את כל חלקי האומה. אשרי אבותינו היראים והשלמים, שישבו שאננים על מי אמונה וחלכו בתום וידעו לשמוח וקבעו חגים ומועדים. נשובה אל אבותינו."

*

לאחרונה נביא את דבריו של ד"ר עזריאל קרליבך, מגדולי העתונאים בדורנו, אשר התרחק מן היהדות השורשית, אך הכירה וידע את ערכה. "לא אצל הכל נקלטו הדברים. - - באלפים מקרבנו, למרות הכל, לא חושג מה שנובוהרודוק ור' ישראל רצו. החטאים גברו. לא היה בכוחנו לוותר על העולם הזה. בלינו את ימינו בתבלים נעשינו פוחזים. ומרוב טרדה, הסחנו דעתנו מן המעשים. לכשתימצי לומר, המוסר לא הועיל לנו. להיפך, אולי נעשינו רעבתנים יותר, ואז היינו רעים מאחרים. אך אין איש מקרבנו ששערי התשובה ננעלו בפניו. אין איש מאתנו, אשר אף ממעמקי יון המצולה, מנתיבות מרוחקות, לאחר שנים ועשרות שנים, לא היה פעם לפתע פתאום בחצות הלילה - מתעורר למוסר.

כי איבדנו את עצמנו והוצאנו את הרסן מידינו. אבל עדיין אנו מחזיקים איזה מעמד, אם כי רופף, ממרחק, כמו אחוז בחבל. אין ביצח, בה לא שקענו, אין אליל, אליו לא סגדנו, אין תשוקה, אותה לא מלאנו, העוונות החזיקו בנו ימים, שעות,

"אבתינו חטאו ואינם ואנחנו עונתיהם סבלנו"

שבועות, שנים וביתר עוז ותוקף מאחרים, אך המוסר מעורר אותנו שוב. המוסר איננו נותן לנו מנוחה.

זה ימים ושנים לא לקחנו את סידור התפילה ביד: זה ימים ושנים לא תָּגִינו עוד רעיונות היתדות שלנו, לא העלינו על שפתינו את המלה "אלוקים" ואולי אף המלה "טהור", אולם לפתע ובעל כרחנו, עומדים אנו בפנה אחת בחדרנו ובוכים וזועקים, וכל הקשרים, כל החינוך, כל ההשכלה - שמוטים מעלינו, ואנו יודעים שוב מה יהירים היינו ומה פעוטים אנחנו, ומבין הדמיון והמציאות נפער לנו אותו תהום הריקנות אשר מתוכו בוקעת התשובה.

היכן אנחנו עוד לא נפגשנו, חברי? - היכן עוד לא אבדנו כולנו, אחי? - אבל בכל מקום הותקפנו פתאום ונסחבנו בכל הכוח חזרה אל "מסלת הישרים".

אלה אינם זכרונות סנטימטליים: אינם צלילי נעורים רומנטיים... אלא לחץ חזק הבא מתוך חותם הטבוע עמוק בנשמתנו אשר אינו ניתן להימחות: המוסר."
